

**Азәрбајҹан Республикасынын
Инсан Һуқуқлары ҹэря Мүвәккилінін (Ombudsmanын)
31 март – Азәрбајҹанлыларын соуғығымы гүңҹ мүнәсибәтилә**

В Я У А Н А Т Ы

Сон икi уҹз илҹя ермәни миллиәтчиләринин вә онларын һавадарларынын азәрбајҹанлыларә қаршы мяҹсәдуюнлҹ соуғырым вә deportasiya siyasәti Азәрбајҹан халқынын тарихинә қанлы сәһифә kimi daxil olmuşdur.

Халқымызын башына ցәтирилән мүсibәтләр тарихин дәрин қатларына gedib чыхыр. Белә кi, Rusiya вә Iran арасында баъланмыш Gülcстан (1813) вә Түркмәнчәу (1828) мүқавиләляриндән sonra Азәрбајҹанын parçalanması prosesi başланмышдыр. Харидән 10 минләрлә ермәни күчүрүләрәк тарихи Азәрбајҹан torpaqlары олан Иряван quberniyасында, Нахчыванда, Qarabaьda, һабелә digяр бؤلгяләрдә yerləşdirilmişdir. 1828-1830-сү илләрдә Азәрбајҹан torpaqlарына Иrandan 40 min, Түркиядән исә 84 min ермәни күчүрүлмүш, беләликлә, бؤلгя яһалисинин etnik тәркibi мяҹсәдли шәкилдә ермәниләрин хейринә дәуишдирilmişdir. Ютән яsrин яvvялляриндә халқымыза қаршы уңрүцлән бу мянфур siyasәt нәтиҹәсиндә азәрбајҹанлылар юз язәли torpaqlары олан Иряван, Гюҹя вә Зяңгәзүрү итirmişләр. Ийirminci яsrин sonunda исә ермәни ишәлчылары Дабылқ Qarabaьы вә яtraf yeddi rayonu-Лачын, Кялбәсәр, Абдан, Füzuli, Zяңgilan, Qubadлы вә Сябрауылы зябт етmişләр.

Тякся ютән яsrдә Азәрбајҹан яһалиси дүрд дәфә (1905-1907, 1918-1920, 1948-1953, 1988-1993-сү илләрдә) ермәни миллиәтчиләри тәрәfindән insan һуқуқ вә азадлыларынын күтләви surәtdә pozulması hallарына, qeyri-insani рәftarла, insan ләяақәтини алчалдан һярәкәтләрлә мүшәуиәт olunan etnik тәмизләмәуә вә deportasiyaya мяруз қалмышдыр.

1918-сi илiн март қыргынлары да халқымыза қаршы заман-заман һяуата кечирилән соуғырым siyasәтинин ян дәһшәтli тәзәһүрләриндән biri kimi Азәрбајҹанын тарихинә қанла yazılmışдыр. Ермәни дашнаклары цч гүң яrzиндә Вақыда 12 min азәрбајҹанлынын һяуатына son қоумиш, qocalары, qадынлары вә ушаqlары амансызcasына қәтлә yetirmiş, қиүмәтli тарихи абидяләри мяһү етmişләр. Qubada, Xaçmazda, Шамахыда, Лянкяранда вә digяр бؤلгяләрдә дә бу сүр faciяләр түрәдilmişdir.

1918-1920-сi илләрдә Азәрбајҹанын уңзләрлә шәһяр вә кяндi, о ыңмлядән Qarabaьын дабылқ вә даьятәуi hissясында 150-уә уахын мүсәлман кяндi харабалыа чеврилmiş, 50 mindән чох азәрбајҹанлы қәтлә yetirilmişdir.

Шовинизмә уолухмуш ермәни миллиәтчиләри азәрбајҹанлыларын юз тарихи torpaqlарындан qовулмасына совет дүврүндә дә nail olmuşлар. Белә кi, 1947-сi ил декабрын 23-дә СССР Nazirlәр Sovetinin қярары илә 150 min азәрбајҹанлы Ермәнистан SSR яrazisиндән deportasiya edиләрәк, Азәрбајҹанын күр-Araz яtraфы бؤلгяләринә күчүрүлмүшдүр. Нямiн тарихи һақсызлық узун мүддәт siyasәи-һуқуқи қиүмәтини алмамыш, няһауәт, Азәрбајҹан Республикасы Президентинин «1948-1953-сү илләрдә азәрбајҹанлыларын Ермәнистан SSR яrazisиндәки тарихи-etnik torpaqlарындан күтләви surәtdә deportasiyasы һаққында»» 18 dekabr 1997-сi ил тарихли Фәрманы илә һеч bir beynяlxалқ normaya сыьмаған qeyri-insani, ядаләtsiz күчүрүлмә siyasәтинә һуқуқи қиүмәт verilmişdir.

1988-ыи илдә Ермәнистан SSR Ali Soveti «Азәрбајҹанын Дабылқ Qarabaь Muxtar Vilayәtinин Ермәнистана бирләшдирilmәsi һаққында»» һуқуқазидд қярар қябул еtdikдән sonra ермәни silahlы бирләшмәләри тәрәfindән Азәрбајҹан torpaqlарынын ишәлы başланмышдыр. Бу тәсәуц нәтиҹәсиндә Азәрбајҹан яrazиләринин 20 faizi ишәл edilmiş, 10 минләрлә insan күтләви қыргынларын qурбаны olmuş, 1 milyondan чох азәрбајҹанлы қачқын вә мясбүри күчкүңя чеврилmiş, уңзләрлә уашауыш мянтяқәsi, тәһsil вә сәһиуә obyektlәри, тарихи абидяләр даьыдылмышдыр.

1992-сi ил fevралын 25-дән 26-на кечян гесә ермәни тәсәуцкарларынын совет шәрби бирләшмәсинин күмәйи илә Хосалы шәцәриндә Азәрбајҹан халқына қаршы түрәtdикләри соуғырым заманы 613 няфәр, о ыңмлядән 63 ушаг, 106 гадын, 70 гоә йалныз азәрбајҹанлы олдууна әюрә гяддарәсына, дүзүлмәз ишәяннә верилмәклә юлдүрүлмүш, 487 няфәрә аьыр хясарят йетирилмиш, 1275 динь сакин эиров әүтүрүләрәк аьласымаз эцлмә,

тящигирляря вь щягарятя мяруз галмышлар. Бу заман соудашларымызын ясас инсан һццуqlары, ян башлысасы ися уашамаq һццуqu кцтляви шыкилдя розулмушдур.

Беунялхалq һццуqа гюря, соуqырым ян аьыр беунялхалq синаят олмаqlа, тьсавцз, инсанлыq яleyһиня, мцһарибя вь беунялхалq terrorism kimi суlh вь бьшяриууятин тьһлцкьсизлиyi яleyһиня уюнян синаятляр qrupuna aid edilir.

Соуqырым синаятинин һццуqi ясасы ВМТ Ваш мясlisinin 9 dekabr 1948-ci il tarixli 260 (быы) sayлы qьtnamьsi ilь qьbul edilmiш «Соуqырым синаятинин qarшысынын алынмасы вь сьзаландырылмасы haqqында» Konvensiya ilь мцяууян olunmuшdur. Konvensiyaya гюря, соуqырым һяр hansы milli, etnik, irqi yaxud dini qrupu tam вь ya qismьn мяһv etмяк мяqsydilь тюрядиян һяркятлярдир. Соуqырым вь инсанлыq яleyһиня синаятин тьrkibini тьшkil edян вь бу сьняddя гюстяриян ямяллярдян һяр biri ермяниляр тьряfindян аьарбайсанлылара qarшы тюрядилмишдир.

Ермянистанын уцрцтцуц terrorчулуq siyasьti uzun illьardir ki, dцnya ictimaууятинин гюзц qarшысында баш verir. Halbuki беунялхалq һццуq normalарына, ВМТ-nin вь АТЯТ-in prinsiplьrinя гюря, dювляtlьrin сьrhьdляrinин toxunulmazлыьына һюрьят edilмяlidir, яrazi бцтювлцуццн вь суверенлиyin pozulmасы yolverilmьzdir. ВМТ Тьһлцкьсизlik шурасы Аьарбайсанын ишьал olunmuш torpaqlарынын qeyd-шьrtsiz azad edilмяsi барьдя dюрд qьtnamь qьbul etsь дя, ишьалчы Ермянistan bunлары һьля дя yerиня yetirmir. Ермянистанын бьшяриууят цццн тьһлцкь тюрядян ямялляриня dцnya birliyi тьряfindян siyasь, һццуqi qiymьt verilмямьси yeni беунялхалq синаятлягин тюрядилмясиня шьrait yaratмышдыр.

Аьарбайьан халгына гаршы дяфялярля тюрядилмиш вь узун иллярдян бьри беунялхалг сьвиййьдя юз сийаси-щцгуги гиймятини алмамыш бу ганлы сойгырым тарихин ачылмамыш сьщифяляриндян биридир.

Аьарбайьан Республикасы мцстягиллик газандыгдан сонра халгымызын тарихи кечмишинин объектив мянзьярсини йаратмаг имканы ялдя едилмишдир. Belь ki, Аьарбайсан Respublikасы Prezidentinin 26 mart 1998-ci tarixli «Аьарбайсанлыларын соуqырымь haqqында» Fьрманьында бу hadisьляря siyasь qiymьt verilmiш вь ilk дяфя olaraq аьарбайсанлыларын ермяниляр тьряfindян соуqырымь мяруз qалдыqlарынын rьsmi surьtdь бьрян etmiшdir.

Indi 31 mart аьарбайсанлыларын соуqырымь гццц kimi һяр il qeyd edilir.

Hesab edirik ki, һьqiqьtdян кьнар, saxta сьняdlьrdь guya соуqырымь мяруз qалдыqlарынын суьbuta yetirmьуя чалышан ишьалчы Ермянистанын тюрядтийи ямялляря dцnya birliyi тьряfindян layiq olduьу qiymьtin verilмяsi vaxты артыq чатмышдыр.

Ермяниляр тьряfindян Аьарбайьанлылара гаршы йцрцдцлян сойгырым сийасьтинин тьркиб щиссьси олан Хосалы соуqырымь барьдя мясьялянин Tьrkiья Вьуцк Millьt мясlisиндь, Avstriya parlamentиндь, Америка kongresиндь qалдырылмасы, халгымыза гаршы тюрядиян сойгырымьн танынмасында ilk addымлар olsa da, беля бир гьняятя эьлмяйя imkan верир ки, dцня иьтимаийьяти артыг Аьарбайьанын щаглы мьвгеийни мцдафия едир.

Беунялхалq terrorismь qarшы мцбаризь апармаьы qarшысына мяqsyд qoуан dцnya ictimaууятi, няһуят, артыq создян ямяli ишьа кечмяli, Аьарбайсан халқынын башына гьtirilьн бу мцсцбьtlьря объектив siyasь һццуqi qiymьt vermьli вь тьсавцзkar Ермянistan юз layiqli сьзасыны алмьlidir.

Вьуцк цмидля dцnya birliyinя, мьтябьр беунялхалq qurumlара вь dцnya халqlарына мцрасиьт едьярк Аьарбайсана qarшы апарьлан uzunмцddьtli ермянi тьсавцзцня, соуqырымьна son qoууласаьына, бу аьрылы мцнаqiшьnin суlh вь даньшыqlар yolu ilь aradan qалдырылмасына дьстяк verilьсяуиня, ишьал olunmuш torpaqlарын qayтарьласаьына, qачына вь мясбuri кьчкцня чеврилmiш уцз minлярля соудашымызын юз yurdlарына дюнясьуиня, onларын pozulmuш һццуq вь azadлыqlарынын бьрпә edильсяуиня inanьрам.

Цмид edирьм ki, нцфузлу беунялхалq тьшkilatлар Аьарбайсанын haqq мьвгеийни дьстякляуьсяк, яdalьт tezlьklь юз yerини tapасаq, соуqырымь dювлят siyasьтинин тьrkib hissьсиня чевирьн Ермянistan dювлятиня qarшы сьlahиууятli беунялхалq qurumлар тьряfindян sanksiyalar тьtbiq olunасаqдыр.

İnanıyırq ki, Siz Azərbaycan torpaqlarında sülhün və əmin-amanlığın, Azərbaycan xalqının pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpə edilməsində bütün imkanlarınızı səfərbər etməklə yardımçı olacaqsınız.

Elmira Süleymanova
Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Məcəkkili (Ombudsman)

28 mart 2005-ci il

Vəyanat BMT-nin Vəş Kətibinə, BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığına, Avropa Şurasına, ATƏT-ə, Bəynəlxəlg və Avropa Ombudsmanlar İnstitutlarına, Asiya Ombudsmanlar Assosiasiyasına və bu qurumlara cəvə olan Ombudsmanlara, xərbi qüçlərin Azərbaycanı səfirliklərinə və Azərbaycan Respublikasının xərbi qüçlərə qarşı səfirliklərinə ünvanlanmışdır.